OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto
Lainsäädäntöneuvos Sami Kiriakos

Lausunto

4.3.2022

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi, HE 13/2022 vp

Lakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä asiantuntijalausuntoa otsikkoasiassa. Oikeusministeriö toteaa asiassa kunnioittavasti seuraavan.

1. Yleistä

Eduskunta on maaliskuussa 2019 antamissaan lausumissa edellyttänyt, että hallitus ripeästi uudistaa rikoslain 20 luvun säännökset koskien lapsiin kohdistuvia hyväksikäyttö- ja raiskausrikoksia ja antaa asiaa koskevan hallituksen esityksen eduskunnalle. Uudistuksessa tulee edelleen kiristää lapsiin kohdistuvien hyväksikäyttö- ja raiskausrikosten rangaistuksia, erityisesti vähimmäisrangaistuksia, sekä arvioida sääntelytekniikkaa ja rikosnimikkeitä. Hallituksen tulee myös mahdollisimman pian käynnistää rikoslain 20 luvun kokonaisuudistus, jossa muun muassa tulee arvioida suostumuksen aseman vahvistamista raiskausrikosten ja muiden seksuaalirikosten määrittelyssä (Eduskunnan vastaus EV 305/2018 vp s. 1).

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaan toteutetaan seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus, jossa lähtökohtina ovat koskemattomuus ja seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Rikoslain raiskausmääritelmä muutetaan suostumuksen puutteeseen

Postiosoite / **Postadress**: Oikeusministeriö, PL 25, FI-00023 Valtioneuvosto, Finland
Käyntiosoite / **Besöksadress**: Eteläesplanadi 10, 00130 Helsinki, Finland
Puhelin / **Telefon**: 0295 16001, Internat. +358 295 16001
Faksi / **Fax**: 09 160 67730, Internat. +358 9 160 67730
S-posti, internet / **E-post, internet**: oikeusministerio@gov.fi, www.oikeusministerio.fi, www.justitieministeriet.fi

perustuvaksi oikeusturvasta huolehtien. Hallitusohjelman mukaan myös törkeimpien väkivalta- ja seksuaalirikosten rangaistavuutta arvioidaan niin, että rangaistukset ovat oikealla tasolla sekä suhteessa teon vahingollisuuteen että muista rikoksista langetettaviin rangaistuksiin. Erityisesti lapsiin kohdistuvien törkeiden seksuaalirikosten vähimmäisrangaistuksia korotetaan (hallitusohjelma, s. 91).

Hallituksen esityksessä eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi, HE 13/2022 vp, esitetään edellä mainittujen kirjausten mukaisesti, että rikoslain seksuaalirikossäännökset uudistetaan kokonaisuudessaan. Lainmuutokset laajentaisivat rangaistavuuden alaa ja ankaroittaisivat rangaistusasteikkoja.

Lainsäädännön on tarkoitus tulla voimaan 1.1.2023 tai aikaisintaan kuuden kuukauden kuluttua niiden hyväksymisestä ja vahvistamisesta.

2. Keskeiset ehdotukset

2.1 Uudistettu rikoslain 20 luku

Rikoslain seksuaalirikoksia koskeva 20 luku uudistettaisiin. Aikuisiin kohdistuvia rikoksia koskevissa rangaistussäännöksissä turvattaisiin seksuaalinen itsemääräämisoikeus nykyistä paremmin muuttamalla ne suostumusperusteisiksi. Tämä toteutettaisiin määrittelemällä keskeisten seksuaalirikosten olennaiseksi tunnusmerkiksi teon kohteena olevan henkilön vapaaehtoisen osallistumisen puuttuminen. Kuuttatoista vuotta nuorempiin lapsiin kohdistuvista rikoksista säädettäisiin erilliset säännökset, joissa lähtökohtana olisi lapsen koskemattomuus. Lapsiin kohdistuvat rikokset luokiteltaisiin pääsääntöisesti nykyistä vakavammiksi. Myös kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneitä lapsia suojattaisiin erityissäännöksillä. Lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevat rangaistussäännökset siirrettäisiin laajennettuina 17 luvusta 20 lukuun. Seksuaalirikoksia koskevat säännökset muodostaisivat nykyistä selkeämmän ja johdonmukaisemman kokonaisuuden. Seksuaalirikosten rangaistukset ankaroituisivat.

Uudet säännökset vahvistaisivat Suomea sitovien kansainvälisten velvoitteiden ja suositusten toteutumista.

Uudessa rikoslain 20 luvussa olisi seuraavat rangaistussäännökset:

1 § *Raiskaus* 1— 6 v (ei enää lievää tekomuotoa)
2 § *Törkeä raiskaus* 2 — 10 v
3 § *Seksuaalinen kajoaminen* 4 kk — 4 v
4 § *Törkeä seksuaalinen kajoaminen* 1— 6 v
5 § *Seksuaalinen hyväksikäyttö* 4 kk — 4 v
6 § *Seksuaalinen ahdistelu* sakko — 6 kk
7 § *Seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen* sakko — 2 v
8 § *Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö* sakko — 6 kk
9 § *Korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta* sakko — 2 v
10 § *Paritus* sakko — 3 v
11 § *Törkeä paritus* 4 kk— 6 v
12 § *Lapsenraiskaus 2* — 10 v
13 § *Törkeä lapsenraiskaus* 4—12 v
14 § *Seksuaalinen kajoaminen lapseen* 4 kk— 6 v
15 § *Törkeä seksuaalinen kajoaminen lapseen* 2 — 10 v
16 § *Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö* 4 kk— 6 v
18 § *Lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin* sakko — 1 v
19 § *Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen* sakko — 2 v
20 § *Törkeä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen* 4 kk— 6 v
21 § *Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito* sakko — 2 v
22 § *Lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraaminen* sakko — 2 v

2.2 Aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuviksi

Raiskaus (1-2 §)

Raiskaussäännös (rikoslain 20 luvun 1 §) muutettaisiin suostumusperusteiseksi määrittelemällä raiskaukseksi sukupuoliyhteydessä oleminen sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen voidaan pitää vapaaehtoisena, kun hän on osallistunut siihen omasta valinnastaan, joka hänellä on ollut riittävä kyky ja vapaus tehdä (valinnanmahdollisuus). Raiskaussäännöksessä määriteltäisiin erikseen tilanteet, joissa henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen ei ole pidettävä vapaaehtoisena. Säännös laajentaisi raiskauksena rangaistavien tekojen alaa ja kattaisi myös kaikki raiskauksena nykyisin rangaistavat teot.

Yleiseksi edellytykseksi vapaaehtoiselle osallistumiselle sukupuoliyhteyteen määriteltäisiin säännöksessä asiallisesti se, että henkilö on jollain tavalla sanallisesti tai muuten ilmaissut vapaaehtoisuutensa (2 momentin 1 kohta). Näin ollen raiskauksen tunnusmerkistö täyttyisi jo sillä perusteella, että sukupuoliyhteyden toinen osapuoli ei ollut sanallisesti, käytöksellään tai muulla tavalla ilmaissut osallistuvansa siihen vapaaehtoisesti. Vapaaehtoisuuden ilmaisua koskeva edellytys täsmentäisi tunnusmerkistöä.

Vapaaehtoisen osallistumisen ilmaisemiselle ei asetettaisi muodollisia edellytyksiä.

Raiskaussäännöksessä mainittaisiin myös muut tilanteet, joissa toisen osallistumista ei olisi pidettävä vapaaehtoisena. Ne koskisivat pakottamista henkilöön kohdistuvalla väkivallalla tai uhkauksella (2 momentin 2 kohta) sekä tilanteita, joissa toinen ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan (2 momentin 3 kohta). Tekoa pidettäisiin näissä tapauksessa siis raiskauksena siitä riippumatta, onko henkilö näennäisesti ilmaissut vapaaehtoisuutensa vai ei. Sääntely myös laajentaisi ja selventäisi rangaistavuuden alaa nykyisestä erityisesti siltä osin, kun kyse on pelkotilasta, äkillisistä tilanteista ja erityisen valtaaseman vakavasta väärinkäytöstä.

Raiskauksesta säädettäisiin edelleen myös törkeä tekomuoto (2 §). Ankaroittamisperusteet vastaisivat sisällöltään pääosin nykyisiä. Perusteisiin lisättäisiin vakavan henkilöön kohdistuvan väkivallan käyttäminen. Tarkoitus on näin laajentaa törkeän raiskauksen soveltamisalaa sellaisiin voimakkaampaa väkivaltaa käsittäviin raiskauksiin, joissa väkivallan aste ei aivan vastaa törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistössä tarkoitettua, ja jotka eivät täytä muitakaan säännöksessä olevia ankaroittamisperusteita.

Seksuaalinen kajoaminen (3-4 §)

Uusi säännös seksuaalisesta kajoamisesta korvaisi erityisesti nykyisen seksuaaliseen tekoon pakottamista koskevan säännöksen. Säännös vastaisi muuten ehdotettua raiskausta koskevaa säännöstä, mutta se koskisi muita seksuaalisia tekoja kuin sukupuoliyhteyttä. Tunnusmerkistössä olisi siten olennaista se, ettei teon kohde osallistu seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti.

Seksuaalisesta kajoamisesta säädettäisiin myös törkeä tekomuoto (4 §). Nykyisin pakottamisesta seksuaaliseen tekoon ei ole säädetty törkeää tekomuotoa. Ankaroittamisperusteet olisivat pääosin vastaavat kuin törkeää raiskausta koskevassa säännöksessä.

Seksuaalinen hyväksikäyttö (5 §)

Seksuaalinen hyväksikäyttö koskisi tekoja, joissa tekijä saa asemaansa hyväksikäyttäen erityisessä heikommassa tai haavoittuvassa asemassa olevan henkilön osallistumaan sukupuoliyhteyteen tai seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan seksuaaliseen tekoon. Seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen soveltamisalaan kuuluisivat vain sellaiset sukupuoliyhteydet ja seksuaaliset teot, joihin teon kohteena oleva henkilö on ilmaissut osallistuvansa vapaaehtoisesti, ja joissa hänen valinnanmahdollisuutensa ei ole heikentynyt siinä määrin, että raiskauksen tai seksuaalisen

kajoamisen tunnusmerkistö täyttyisi. Rangaistavuuden perusteena on teon kohteen heikomman harkintakyvyn tai muu heikomman aseman hyväksikäyttö ja sen muodostama vahinko tai vaara hänen seksuaaliselle itsemääräämisoikeudelle.

Monet nykyisin seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön alaan kuuluvat teot siirtyisivät jatkossa rangaistavaksi raiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena, kun mainitut säännökset muutettaisiin vapaaehtoisuuden puuttumiseen perustuviksi.

Seksuaalinen ahdistelu (6 §)

Seksuaalisen ahdistelun rangaistavuus laajenisi koskketteluteoista myös muihin tekoihin, jotka voimakkuutensa tai toistuvuutensa vuoksi rinnastuvat vakavuudeltaan kosketteluun. Säännös olisi näin tekotapojen osalta nykyistä neutraalimpi ja kattaisi siten huomattavasti laajemmin arkielämän tilanteita, joissa toista ahdistellaan seksuaalisesti. Tällaisia tekoja ei myöskään enää olisi tuomittava epätarkoituksenmukaisesti esimerkiksi kunnianloukkauksina.

Seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen (7 §)

Kyseessä olisi uusi säännös, joka koskisi oikeudetonta kuvan (ml. videon) tai kuvatallenteen oikeudetonta esittämistä tai levittämistä. Teko olisi rangaistava riippumatta siitä, onko kuva otettu siinä esiintyvän suostumuksella vai ei. Rangaistavuus kattaisi vain teot, jotka loukkaavat olennaisesti toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Oikeudeton seksuaalisen kuvan valmistaminen rangaistaisiin erikseen muuna seksuaalirikoksena, esimerkiksi seksuaalisena kajoamisena tai ahdisteluna.

Sukupuoliyhteyden määritelmä (23 §:n 1 mom.)

Sukupuoliyhteyden määritelmää laajennettaisiin siten, että tunkeutumisen ja omaan kehoon ottamisen lisäksi sukupuoliyhteydellä tarkoitettaisiin myös sukuelimen tai peräaukon koskettelua suulla tai sukuelimellä. Määritelmän piiriin saatettaisiin näin nimenomaisesti sellaiset muutkin kuin tunkeutumista tai omaan kehoon ottamista käsittävät sukuelimellä tai suulla tehdyt teot, jotka voidaan luonteensa ja kosketuksen intiimiyden vuoksi vakavuudeltaan rinnastaa muihin sukupuoliyhteyden määritelmään kuuluviin tekoihin. Muutoksen tarkoitus on myös selkiyttää määritelmää ja edistää sen soveltumista nykyistä paremmin sukupuolineutraalisti.

Seksuaalisen teon määritelmää (23 §:n 2 mom.) ei muutettaisi, mutta sen perusteluja täsmennettäisiin ottaen huomioon muun muassa sukupuoliyhteyden määritelmän laajentuminen.

2.3 Lapsen koskemattomuuden suojan vahvistaminen

Yleinen suojaikäraja säilyisi 16 vuodessa. Tätä nuorempiin lapsiin kohdistetut sukupuoliyhteydet ja seksuaaliset teot olisivat sellaisenaan rangaistavia, koska vanhemman osapuolen tämän ikäiseen lapseen kohdistama seksuaalinen teko muodostaa yleisen vahingon riskin lapsen suhtautumisesta riippumatta. Teot olisivat jatkossa lähtökohtaisesti rangaistavia lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen. Tunnusmerkistöjen täyttyminen ei näin ollen edellyttäisi suojaikärajaa nuorempien lasten osalta lähtökohtaisesti sen arvioimista, osallistuiko lapsi seksuaaliseen kanssakäymiseen vapaaehtoisesti. Lapseen kohdistuvaan yksittäiseen seksuaalirikokseen sovellettaisiin jatkossa pääsääntöisesti vain yhtä rangaistussäännöstä.

Lapsenraiskaus (12-13 §)

Sukupuoliyhteydessä oleminen kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen kanssa olisi sellaisenaan rangaistavaa lapsenraiskauksena. Insestitapauksissa suojaikäraja olisi kahdeksantoista vuotta.

Törkeä lapsenraiskaus olisi jatkossa lapsenraiskauksen törkeä tekomuoto. Säännös pysyisi rikoslain 20 luvun ankarimpana rangaistussäännöksenä. Ankaroittamisperusteet liittyisivät väkivaltaan, uhrille aiheutettavaan seuraukseen tai kärsimykseen, rikoksentekijöiden määrään, rikoksen tekotapaan ja lapsen iästä, kehitystasosta, lapsen tekijää kohtaan tuntemasta luottamuksesta tai riippuvaisesta asemasta johtuvaan erityiseen vahingonriskiin. Nykyisin törkeästä lapsenraiskauksesta tuomitseminen edellyttää syyllistymistä samalla teolla sekä törkeään lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön että lapseen kohdistuvaan törkeään raiskaukseen. Ehdotettu säännös olisi sen sijaan yksinomaan lapsenraiskauksen törkeä tekomuoto.

Seksuaalinen kajoaminen lapseen (14-15 §)

Seksuaalisena kajoamisena lapseen rangaistaisiin kuuttatoista vuotta nuorempiin lapsiin kohdistuvat seksuaaliset teot, jotka ovat omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. Säännös vastaisi asiallisesti nykyistä lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaa säännöstä siltä osin kuin kyse on muista kuin sukupuoliyhteyden käsittävistä seksuaalisista teoista.

Seksuaalisesta kajoamisesta lapseen säädettäisiin myös törkeä tekomuoto. Ankaroittamisperusteet olisivat pitkälti vastaavat kuin törkeässä lapsenraiskauksessa (13 §) ja törkeässä seksuaalisessa kajoamisessa (4 §).

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (16 §)

Säännös koskisi lapsenraiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistön täyttäviä tekoja, jotka lapsen ja tekijän ikä, kypsyys ja suhde sekä muut teko-olosuhteet huomioon ottaen on kokonaisuutena arvostellen teon vakavuutta vähentävien seikkojen vallitessa tehty. Tällaiset teot on perusteltua tuomita matalammalla rangaistusasteikolla ja vähemmän ankaralla rikosnimikkeellä (ks. LaVM 43/2018 vp s. 16). Säännöksen kirjoitustapa vastaa asiallisesti rikoslain tunnusmerkistöjen porrastamisessa vakiintunutta käytäntöä, eikä se tarkoita, että lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä rangaistavia tekoja voitaisiin pitää millään tavoin vakavuudeltaan vähäisinä.

Säännöksen soveltamisala olisi varsin rajattu. Säännös ei ylipäänsä soveltuisi, jos teko on toteutettu säännöksessä viitatun raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistössä tarkoitetulla tavalla. Säännös ei liioin soveltuisi tilanteissa, joissa olisi sovellettava 17 §:n rajoitussäännöstä.

Rajoitussäännös (17 §)

Tarkoituksena ei ole muuttaa sitä nykyistä periaatetta, jonka mukaan 16-vuoden suojaikää lähellä olevien nuorten keskinäiset sukupuoliyhteydet ja muut seksuaaliset teot ovat rankaisemattomia silloin, kun teot eivät loukkaa toisen itsemääräämisoikeutta. Tämän vuoksi luvussa säilyisi nykyisen kaltainen rajoitussäännös. Säännöksen soveltamiskäytännön yhtenäisyyden edistämiseksi säännöskohtaisissa perusteluissa esitettäisiin joitain soveltamista täsmentäviä näkökohtia.

Lasta seksuaalisesti esittävä kuva tai esitys (19-22 §)

Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavia alle 18-vuotiasta lasta esittäviä kuvia koskevat rangaistussäännökset siirrettäisiin rikoslain 17 luvusta 20 lukuun. Säännösten nimikkeet olisivat niiden tarkoitusta ja suojelukohdetta paremmin vastaavia: *lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen, törkeä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen* ja *lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito*. Vastaavasti sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraamisen nimike olisi jatkossa *lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraaminen*.

Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämistä koskeva säännös laajennettaisiin nimenomaisesti kattamaan myös yksittäisten kuvien tai tallenteiden levityksen. Tällaisen aineiston hallussapitoa koskevaan säännökseen taas lisättäisiin tekotavaksi sopimalla hankitun pääsyn lisäksi muu pääsyn hankkiminen lasta seksuaalisesti esittävään materiaalin, kun tällainen pääsyn hankkiminen on tekijän tarkoituksena. Hallussapitoon voisi

siten jatkossa syyllistyä myös hankkimalla tarkoituksellisesti pääsyn esimerkiksi internetissä vapaasti saatavilla olevaan aineistoon.

2.4 Muut säännökset

Nykyiset lapsen houkuttelemista seksuaalisiin tarkoituksiin, seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä ja seksuaalispalvelujen ostamista nuorelta koskevat säännökset säilyisivät luvussa nykyisen kaltaisina. Viimeksi mainitun säännöksen nimike muutettaisiin asianmukaisemmaksi: *korvauksen tarjoaminen lapseen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta*. Muiden seksuaalirikossäännösten uudistaminen vaikuttaisi myös näiden säännösten soveltamisaloihin. Paritusta koskevassa säännöksessä tunnusmerkistöä täsmennettäisiin ja täydennettäisiin siten, että lapsia koskevien tekojen rangaistavuus ei edellyttäisi teon suorittamista korvausta vastaan. Lisäksi näitä tekoja koskeva vaatimus sukupuolisiveellisyyden loukkaavuuden ilmeisyydestä poistettaisiin.

Rikoslain 20 luvun muutoksilla olisi vaikutuksia useisiin rikoslain muiden lukujen ja muiden lakien säännöksiin, joissa viitataan seksuaalirikoksiin tai rikoslain 20 lukuun. Nämä muutokset olisivat pääasiassa teknisluonteisia.

2.5 Rangaistukset

Sekä aikuisiin että lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistukset ankaroituisivat. Tämä johtuu muun muassa seuraavista seikoista:

- Raiskauksen perusmuodon rangaistusasteikko (1-6 v. vankeutta) säilyisi nykyisellään, mutta säännöksen tunnusmerkistön muutoksen myötä sen soveltamisala laajenisi.
- Raiskaussäännöksestä jäisi pois nykyisen säännöksen 3 momentissa säädetty lievemmin rangaistava (4 kk – 4 v. vankeutta) tekomuoto, joten tällaiset teot rangaistaisiin jatkossa ankarammalla perusmuodon rangaistusasteikolla.
- Sukupuoliyhteyden määritelmän laajentaminen laajentaisi raiskaussäännöksen soveltamisalaa edelleen.
- Moniin nykyisin seksuaalisena hyväksikäyttönä rangaistaviin tekomuotoihin sovellettaisiin jatkossa raiskaussäännöstä.
- Seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuasteikkoa ankaroitettaisiin korottamalla vähimmäisrangaistus sakosta 4 kuukauteen vankeutta.
- Seksuaalisena kajoamisena rangaistavien tekojen vähimmäisrangaistus korotettaisiin sakosta 4 kuukauteen vankeutta ja enimmäisrangaistus kolmesta vuodesta neljään vuoteen vankeutta.

- Seksuaalista kajoamista koskeva säännös olisi soveltamisalaltaan nykyistä säännöstä laajempi.
- Seksuaalisesta kajoamisesta säädettäisiin törkeä tekomuoto. Vastaavasta rikoksesta ei ole nykyisin säädetty törkeää tekomuotoa.
- Lapsenraiskauksena rangaistavien tekojen vähimmäisrangaistus nousisi yhdestä vuodesta kahteen vuoteen vankeutta.
- Seksuaalisen kajoamisen lapseen rangaistusasteikko pysyisi samana, mutta säännöksen soveltamisala koskisi nykyistä lievempiä tekoja.
- Törkeänä seksuaalisena kajoamisena lapseen rangaistavien tekojen vähimmäisrangaistus nousisi yhdestä vuodesta kahteen vuoteen vankeutta.
- Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitona rangaistavien tekojen enimmäisrangaistus korotettaisiin yhdestä vuodesta kahteen vuoteen vankeutta.
- Useiden muidenkin seksuaalirikosten soveltamisalat laajenisivat nykyisin rankaisemattomiin tai lievemmällä asteikolla tai nimikkeellä rangaistaviin tekoihin.

3. Vaikutukset

3.1 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Ehdotetuilla lainmuutoksilla vahvistettaisiin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaa sekä lasten häiriöttömän kehityksen suojaa. Uudet seksuaalirikoksia koskevat säännökset parantaisivat tällaisen seksuaalirikosten uhriksi joutuvien henkilöiden asemaa ja oikeusturvaa. Vapaaehtoisuuden puuttumisen määritteleminen raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkiksi korjaisi nykyisen sääntelyn soveltamisessa havaittuja ongelmia ja puutteita. Muutosten voi arvioida lisäävän rikosten ilmoittamista viranomaisille.

Seksuaalirikoksia koskevien säännösmuutosten arvioidaan näin edistävän yleisesti toisen henkilön seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden kunnioittamista, vaikuttavan yleisemmin asenteisiin ja sen myötä vaikuttavan mahdollisten rikoksentekijöiden käyttäytymiseen niissä rajoissa, joissa siihen rikoslain keinoin ylipäätään on mahdollista vaikuttaa.

Esityksen vaikutukset kohdistuvat rikosten uhrien ja ennaltaehkäisyn osalta ennen muuta naisiin ja tyttöihin ja rikosten tekijöiden osalta erityisesti miehiin. Ehdotetuilla muutoksilla ja niiden

taustalla olevalla seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden korostamisella jo sinänsä voidaan arvioida olevan myönteistä merkitystä sukupuolten välisen tasa-arvon ja erityisesti naisten oikeuksien toteutumisen kannalta.

3.2 Taloudelliset vaikutukset viranomaisten toimintaan

Uudistuksen myötä poliisin tutkittaviksi sekä syyttäjän ja tuomioistuimen käsiteltäviksi tulevien rikosasioiden vuosittaisen määrän arvioidaan kasvavan lain voimaantuloa seuraavina vuosina. Rangaistusasteikkojen ankaroittaminen ja esityksessä arvioitu rikostapausten määrän kasvu lisäisivät vankilukua. Laadukas ja riittävästi resursoitu esitutkinta, syyteharkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistuksen täytäntöönpano ovat keskeisessä roolissa rikosvastuun ja uhrin oikeuksien toteuttamisessa.

Lainmuutoksista johtuva arvioitu vuosittaisten menojen pysyvä kasvu on 6,027 milj. euroa oikeusministeriön pääluokassa ja 0,854 milj. euroa sisäministeriön pääluokassa.

Arvioitu suurin 4,153 milj. euron vuosittainen määrärahatarve on Rikosseuraamuslaitoksella. Rangaistusasteikkojen ankaroittaminen ja rikostapausten määrän kasvu lisäävät vankilukua. Merkittävimmin vankilukuun arvioidaan vaikuttavan raiskauksen määritelmän muuttamisen, törkeän raiskauksen ankaroittamisperuteiden laajentamisen sekä lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistusasteikkojen ankaroittamisen. Vankivuosia tulee lisää arviolta 92. Tämä lisäisi Rikosseuraamuslaitoksen palkkamenoja 3,384 miljoonaa euroa ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta aiheutuvia muita menoja 0,769 miljoonaa euroa. Taloudellisten vaikutusten arvioidaan syntyvän aikaisintaan vuonna 2023 ja täysimääräisinä vaikutukset tuntuisivat muutamana sen jälkeisenä vuonna.

Arvioitu muiden viranomaisten työmäärän lisääntyminen alkaisi käytännössä lain voimaantulosta. Käräjäoikeuksille ja hovioikeuksille tulevien uusien asioiden määrän arvioidaan kasvavan. Tuomioistuimien pysyvä lisämäärärahatarve olisi 348 000 euroa. Sekä asianomistajilla että vastaajilla on oikeus saada julkisin varoin kustannettua oikeusapua seksuaalirikosasioissa. Oikeusaputoimistoille aiheutuisi 225 000 euron lisämäärärahatarve. Yksityisten avustajien työmäärä lisääntyisi 300 asialla ja lisämäärärahatarve on 415 000 euroa. Syyttäjälaitoksen pysyvä lisämäärärahatarve olisi 886 000 euroa.

Esityksen arvioidaan lisäävän poliisin suorittamaa esitutkintaa koskevan työn määrää. Tästä aiheutuisi 854 000 euron lisäkustannukset poliisille.

Esityksen mukaan yksikin laaja rikoskokonaisuus voi merkitä hyvin olennaista työmäärään lisääntymistä, jota laskelmissa ei ole mahdollista ennakoida.

Esityksen mukaan uudistuksen tosiasialliset vaikutukset viranomaisten henkilöstötarpeeseen täsmentyisivät vasta useita vuosia lainsäädännön voimaantulon jälkeen. Jos kokemukset tuolloin osoittavat, että uudistus lisää merkittävästi esimerkiksi oikeusviranomaisten työmääriä ja henkilöstötarvetta, on asia esityksen mukaan syytä ottaa huomioon valtion talousarvion valmistelussa.

4. Muut toteuttamisvaihtoehdot

Hallituksen esityksessä on arvioitu muita toteuttamisvaihtoehtoja erityisesti seuraavien asioiden osalta: raiskaussäännöksen kirjoittamistapa, seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen toteuttamistapa, tuottamusvastuu lapsen iän sekä raiskauksen tunnusmerkistön täyttymisen osalta, seksuaalisen hyväksikäytön rangaistavuus, lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidon törkeä tekomuoto ja syyteoikeuden vanhentuminen. Muita toteuttamisvaihtoehtoja koskevia arvioita on hallituksen esityksen osiossa 5.1 (s. 73 -79) sekä muissa esityksen osioissa.

5. Lausuntopalaute ja sen huomioon ottaminen esityksessä

Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistusta valmistelleen työryhmän mietinnöstä (OMML 2020:9) annettiin yhteensä 57 lausuntoa. Oikeusministeriö kuuli vielä marraskuussa 2021 jatkovalmistellusta luonnoksesta hallituksen esitykseksi erältä asiantuntijoita ja järjestöjä.

Lausunnoissa seksuaalirikossäännösten uudistamista kokonaisuudessaan kannatettiin laajasti. Raiskaussäännöksen ja muiden seksuaalirikossäännösten määrittelemistä vapaaehtoisuuden puuttumiseen perustuvaksi kannatettiin periaatteessa laajasti. Myös lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten ankaroittamista rikosnimikkeitä, tekojen luokittelua ja rangaistusasteikkoja muuttamalla kannatettiin periaatteessa laajasti. Sekä raiskausta koskevan että lapsiin kohdistuvien rikosten sääntelyn toteuttamistavan osalta lausuntopalaute oli jakautunutta. Muun ehdotetun sääntelyn osalta lausuntopalaute oli pääosin positiivista, mutta joissain säännösehdotuksissa nähtiin parannettavaa lähinnä toteuttamistavan osalta.

Hallituksen esitys on valmisteltu lausuntopalaute huomioon ottaen. Erityisesti ehdotettuun raiskaussäännökseen ja lapsiin kohdistuvia rikoksia koskeviin säännöksiin tehtiin jatkovalmistelussa olennaisia muutoksia.

Lausuntopalautetta esitellään tarkemmin hallituksen esityksen osiossa 6 sekä siinä viitatuissa lähteissä.

6. Suhde perustuslakiin

Hallituksen esityksessä ehdotetun lainsäädännön suhdetta perustuslakiin on arvioitu erityisesti perustuslain yleisten rajoitusedellytysten kannalta ottamalla huomioon perustuslakivaliokunnan käytäntö (esimerkiksi PeVL 48/2017 vp s. 7–8, PeVL 15/2010 vp s. 4, PeVL 17/2006 vp s. 2, PeVL 20/2002 vp s. 6, PeVL 23/1997 vp s. 2–3).

Esityksessä ehdotetuilla rangaistussäännöksillä turvataan perusoikeuksien toteutumista perustuslain 22 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaamiselle ehdotetuilla rikoslain säännöksillä katsotaan olevan perusoikeuksien kannalta hyväksyttävä peruste ja painava yhteiskunnallinen tarve. Ehdotettujen kriminalisointien alan ja rangaistusasteikkojen katsotaan olevan suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Rikostunnusmerkistöjen ja määritelmien katsotaan olevan rikosoikeudellisen lailli-suusperiaatteen edellyttämän täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen mukaisia. Ks. tarkemmin esityksen osio 10 (s. 141-144).

Lakiehdotukset voidaan esityksen mukaan näillä perusteilla hyväksyä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

7. Kansalaisaloite ja lakialoitteet

KAA 2/2019 vp Raiskauksen määritelmä suostumusperustaiseksi - Suostumus2018

Oikeusministeriö viittaa kansalaisaloitteesta eduskunnan lakivaliokunnalle 15.10.2019 antamaansa lausuntoon. Oikeusministeriö katsoo, että hallituksen esityksessä HE 13/2022 vp ehdotettu lainsäädäntö toteuttaisi olennaisesti kansalaisaloitteen tavoitteet.

LA 24/2020 vp Lakialoite laiksi rikoslain 17 luvun muuttamisesta

Oikeusministeriö viittaa lakialoitteesta eduskunnan lakivaliokunnalle 12.2.2021 antamaansa lausuntoon. Oikeusministeriö katsoo, että hallituksen esityksessä HE 13/2022 vp ehdotettu lainsäädäntö toteuttaisi olennaisesti lakialoitteen tavoitteet seksuaalirikosten osalta. Perusteet sille, ettei lasta seksuaalisesti esittävän kuvan (pelkästä) hallussapidosta esitetä törkeää tekomuotoa, on esitetty hallituksen esityksen osiossa 5.1.3 (s. 78).

LA 96/2020 vp Lakialoite laiksi rikoslain 20 luvun 7 §:n muuttamisesta

Lakialoitteessa esitetään, että rikoslain 20 luvun 7 §:n mukaisen törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön vähimmäisrangaistus korotetaan yhdestä vuodesta kahteen vuoteen vankeutta.

Hallituksen esityksessä HE 13/2022 vp ehdotetaan, että vastaavat teot tuomittaisiin vähintään lapsenraiskauksena tai törkeänä seksuaalisena kajoamisena lapseen. Molempien mainittujen rikosten rangaistusasteikko olisi vankeutta kahdesta kymmeneen vuotta. Oikeusministeriö katsoo, että ehdotettu lainsäädäntö toteuttaisi näin ollen lakialoitteen tavoitteet.